

Висновки. За своєю сутністю планування є частиною загального менеджменту підприємства. Його роль та значення підвищуються в умовах ринкової економіки, особливо його необхідність підвищується в період кризових ситуацій. Планування податкових платежів на рівні підприємства визначає напрямки подальшої діяльності його в майбутньому і дозволяє розрахувати загальну економічну та фінансову стратегію, зменшити витрати та підвищити рівень прибутковості підприємства.

Література

1. Крисоватий А.І., Кізім А.Я. Податковий менеджмент. Навч. посібник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – 304 с.
2. Тимченко О.М. Податковий менеджмент. Навч.-метод. посібник. – К., 2001. – 150 с.
3. Рева Т.М. Податковий менеджмент. – К.: Центр навч. л-ри, 2003. – 282 с.

УДК 65.050.9

О. М. ЛЯШЕНКО, Є. І. ОВЧАРЕНКО, Н. В. ПРУС
Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля

ПРОСТІР ПЛАНУВАННЯ ЩОДО ЦІЛЕЙ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Визначено змістовні характеристики цілей економічної безпеки підприємства. Наведено розуміння економічної безпеки підприємства. Розглянуто простір планування щодо цілей управління економічною безпекою підприємства. Проаналізовані підходи до планування цілей управління економічною безпекою підприємства. Встановлено, що сутність таких підходів та формат їх використання є дилемними.

The main characteristics of goals of economic security of enterprise are specified. Understanding of economic security of enterprises is proposed. Space of planning concerning the goals of management of economic security of an enterprise is considered. Approaches to planning of goals of management of enterprise economic security are analyzed. It is set that essence of such approaches and format of their use is a dilemma.

Постановка проблеми. Безпека є однією з найважливіших умов функціонування підприємств. Найбільш популярними сьогодні є дослідження економічної безпеки підприємства. Однак, незважаючи на актуальність та популярність таких досліджень, деякі питання щодо змісту управління економічною безпекою підприємства перебувають в неузгодженому стані, зокрема це стосується питань планування. Будь-яка наука потребує єдності форми та змісту, не є винятком й наука управління економічною безпекою, тому, перш за все, досягнення цілей управління економічною безпекою підприємства створення чіткої та логічної концепції простору планування таких цілей.

Залишаючи поза увагою питання щодо чіткості розуміння цілей власне сутності економічної безпеки підприємства, слід зазначити, що плутанина, породжена відсутністю такої чіткості, з одного боку, є наслідком недостатньої розвиненості теоретичного підґрунтя економічної безпеки підприємства, а з іншого – може бути додатковою загрозою для менеджерів підприємства. Отже, з'ясування характеристик цілей економічної безпеки підприємства є достатньо складним, неоднозначним та, на жаль, недостатньо вивченим питанням, яке потребує детального розгляду.

Аналіз останніх досліджень показав, що питання економічної безпеки постійно перебувають у центрі уваги науковців, але в більшості випадків вони досліджують лише окремі питання проблеми, пов'язані, насамперед, із формуванням базових засад забезпечення економічної безпеки, визначенням системи економічних інтересів і пріоритетів розвитку. Уривчастими слід визнати дослідження щодо управління економічною безпекою підприємств. Серед авторів, праці яких присвячені зазначеним питанням, слід назвати таких дослідників, як Л. Абалкін [1], А.І. Барановський [2], М.А. Бендіков [3], І.Ф. Білько [4], О.Г. Білорус [5], Н.Й. Реверчук [6], М.М. Єрмошенко [7], В. Забродський [8], Б.С. Кваснюк [9], Д. Ковальов [10], Г.В. Козаченко [11], В.М. Геєць [12], В.П. Мартинюк [13], В.І. Мунтян [14], Є.А. Олейников [15] та ін. Проте практично ніхто ще не переймався питаннями простору планування щодо цілей економічної безпеки підприємства.

Формулювання цілей статті лежить у площині визначення сутнісних характеристик простору планування щодо цілей економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу. Визначимось термінологічно. Перш за все, щодо планування, яке належить до сфери людської діяльності. Найбільш коротко планування можна визначити як сукупність методів і прийомів, що дозволяють створити систему показників або послідовність дій до початку використання цих показників або до початку дій. Більш конкретизовано в сучасній науці під плануванням розуміється навмисна спроба здійснити вплив, керувати розмахом, швидкістю і наслідками змін [16].

Під економічною безпекою пропонується розуміти міру економічної свободи підприємства, бажаний стан якої досягається в результаті здійснення керованого процесу її забезпечення, перебіг котрого передбачає протистояння загрозам шляхом взаємоузгодження інтересів, носіями яких є представники як зовнішнього, так і внут-

рішнього середовища підприємства, та використання необхідних для цього ресурсів. Стрижнем такого розуміння економічної безпеки є взаємоузгодження інтересів, носіями яких є представники як зовнішнього, так і внутрішнього середовища підприємства. Зважаючи на те, що кількість інтересів, які мають підлягати узгодженню, є достатньо великою, а власне, узгодження – не одномоментним актом, а, як правило, складною і тривалою подією, все це робить економічну безпеку достатньо складним поняттям, яке характеризує певний процес, результативність здійснення якого може бути охарактеризована повною або неповною мірою. У свою чергу, повнота або неповнота такої міри залежить від просторових можливостей планування як узгодження інтересів, так і протистояння загрозам, і ресурсного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Зважаючи на щільність поєднання кількісних і якісних характеристик при визначенні оцінних характеристик економічної безпеки та необхідність дотримання процесності у ході такого визначення, вважаємо за доцільне використовувати категорійно-понятійне словосполучення “міра економічної безпеки підприємства”. Під мірою економічної безпеки підприємства пропонується розуміти процесно-результативне поєднання кількісних і якісних оцінних характеристик економічної безпеки підприємства. Інакше кажучи, міру можна розглядати як умовну величину, що може бути застосована при встановленні оцінних характеристик економічної безпеки підприємства та подальшого встановлення рівня її керованості.

Міра економічної безпеки підприємства може мати різне фокусування, а саме бути сфокусована:

- на захищеність підприємства від загроз (домінує результат, але захист від загроз розглядається як процес);
- на узгодження інтересів (за суттю – процес, але узгодженість інтересів є результатом);
- на використання необхідних для захисту від загроз ресурсів (може бути як процесом, так і результатом).

Поєднання кількісних і якісних оцінних характеристик стану забезпечення економічної безпеки підприємства є, мабуть, найскладнішим у розумінні її міри. Перш, ніж навести можливі варіанти інтерпретації такого поєднання, вдамося до деякої аналогії. В умовах непередбачуваності та бурхливості умов сьогодення економічна безпека підприємств суттєво залежить від вмінь менеджерів досліджувати та використовувати можливості, що відкриваються перед підприємствами протягом усього ланцюжка створення вартості. На думку Дж. Гараєдагі [17], такі можливості народжуються на стику взаємодії технології, продукту та ринку, й тільки тому залишаються поза зоною досяжності одномірних культур і архітектури. Відправним пунктом розвитку первинних елементів ланцюжка створення вартості є платформа, яка включає основні аспекти багатокультурної архітектури створення вартості. Зрозуміло, що при просуванні підприємства кривою життєвого циклу до такої культури будуть додаватися нові елементи. Тобто, аналогічно тому, як будуючи ланцюжок вартості, підприємство використовує (або втрачає) певні можливості, орієнтуючись на певну міру економічної безпеки, воно має захищатися від загроз, узгоджуючи свої інтереси, на що витратити необхідні для цього ресурси.

Виходячи із запропонованого тлумачення економічної безпеки підприємства, маємо констатувати, що управління такою безпекою є процесом, зорієнтованим на досягнення таких цілей, як узгодження інтересів підприємства, протистояння загрозам та створення відповідного ресурсного забезпечення. Отже простір планування щодо цілей управління економічною безпекою є обмеженим такими цілями і може бути інтерпретований графічно в такий спосіб (рис. 1).

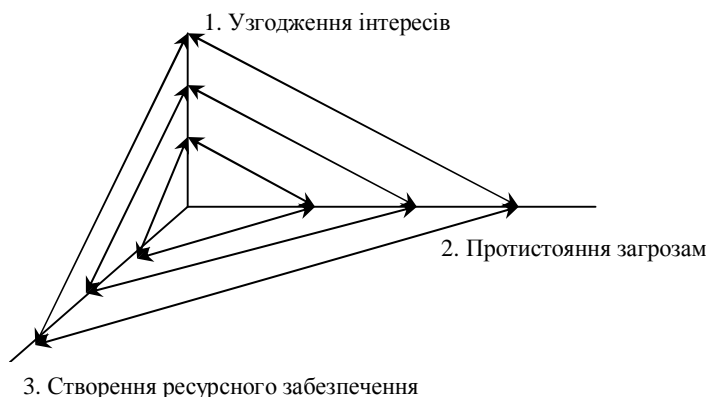

Рис. 1 – Простір планування щодо цілей управління економічною безпекою підприємства

Поняттям “простір” визначають співіснування і відокремленість речей одна від одної, їхню протяжність, порядок розташування однієї стосовно іншої. Поняттям “час” характеризують послідовність існування явищ, що змінюють один одне, відокремленість різних етапів, тривалість, темп, ритм процесів. Визначаючи ці поняття як форми відображення реальних властивостей об'єктивної дійсності, треба пам'ятати, що вони сформувалися на основі суспільно-історичної практики та пізнання і змінюють свій зміст відповідно до змін у способах людського буття.

Уявлення про простір як про властивість речей і явищ бути взаємопов'язаними між собою дає змогу говорити про існування принципово різних просторів залежно від якісних особливостей цих речей і явищ. На основі такого розуміння застосовують поняття “механічний простір”, “фізичний простір”, “хімічний простір”,

“біологічний простір”, “соціальний простір”. Іноді навіть виділяють економічний, життєвий, літературний, художній, правовий, моральний та інші простори.

Поряд із простором завжди розглядається час, бо вони разом є умовою існування головної властивості світу – безперервного руху. Розвиток, незворотність, перехід речей з одного стану в інший – основні ознаки часу. Так свою особливість має соціальний простір. За допомогою даного поняття позначають сферу існування суспільного буття і час життєдіяльності людства. Соціальний простір має притаманні будь-якому простору властивості: протяжність, упорядкованість, структурність, вимірність.

Поняття “час”, так само як і “простір”, є формою відображення існуючих об'єктивно взаємодій та взаємозв'язків у світі. Але на відміну від простору, час відображає інші зв'язки. Так, просторові зв'язки між речами визначаються відношеннями однієї речі до іншої відносно статичної точки відліку і всі зміни в цьому середовищі вимірюються шляхом використання усталеного алгоритму. Натомість часові зв'язки визначаються відношенням послідовності змін однієї речі до послідовності змін другої відносно інерційної, тобто рухомої точки відліку, причому такі зміни вимірюються за різними алгоритмами в різні проміжки часу.

Простір планування щодо цілей управління економічною безпекою підприємства є доволі складним поняттям, оскільки поєднує в собі як власне просторові, так і часові характеристики. Ознаками, що визначають простір планування щодо цілей управління економічною безпекою підприємства, є:

- ступінь визначеності цілей управління економічною безпекою підприємства;
- цільова орієнтація управління економічною безпекою підприємства;
- часовий горизонт досягнення цілей управління економічною безпекою підприємства.

У залежності від ступеня невизначеності цілей управління економічною безпекою підприємства, простір планування можна типізувати в такий спосіб.

Перший тип – це детермінований простір планування. До його ознак належить використання вихідних даних, котрі діють у цілком передбачуваному середовищі і можуть бути достовірно визначеними. В управлінні економічною безпекою такий тип є дуже важко використовуваним. За певних умов його використання можливе при досягненні цілей ресурсного забезпечення управління економічною безпекою підприємства.

Другий тип – це стохастичний простір планування. Використання такого типу припускає певну невизначеність у зовнішньому ринковому середовищі і часткову відсутність достовірної інформації про вихідні дані для планування. Такий тип не дає повної передбачуваності результату. Ступінь невизначеності може варіювати у залежності від економічного розвитку, історичного періоду й інше.

Варіантами стохастичного планування є аналіз на основі твердих зобов'язань, при впевненості подій; під особисту відповідальність (у ситуації повної невизначеності вихідних даних); пристосоване до випадкових обставин.

Стохастичний простір планування є найбільш прийнятним для планування цілей узгодження інтересів та протистояння загрозам, але, слід пам'ятати, що фокусування цілей економічної безпеки підприємства є не таким простим, як це може уявитися на перший погляд. Складність такого фокусування, в свою чергу, зумовлена низкою причин. Найголовнішими з них є такі.

По-перше, щільне сплетіння процесу та результату, що є ознакою кожної цілі, може суттєво заважати плануванню цілей економічної безпеки підприємства. Заради справедливості слід зазначити, що в природі не існує якоїсь остаточно повної міри економічної безпеки, оскільки наявність такої навіть умовної величини означало б абсолютну безпеку підприємства, тобто повну відсутність загроз його безпеці. Доцільно припустити, що такий стан може існувати дуже короткотерміново, майже миттєво, коли одні загрози вдало нейтралізовані, а інші ще не встигли активізуватися. Отже, утворення стохастичного простору планування щодо цієї цілі має бути дуже обмеженим у часі.

По-друге, “міграційний” характер загроз також істотно ускладнює розуміння та інтерпретацію міри та цілей економічної безпеки підприємства. Окрім загроз, які офіційно мають такий статус, незалежно від середовища їх виникнення – зовнішнього або внутрішнього – неузгоджені або незадоволені з тих чи інших причин інтереси підприємства “мігрують” до фокусу “загрози”. Така ж властивість притаманна і ресурсам, головним функціональним призначенням яких є використання для захисту від загроз, оскільки нестача ресурсів може стати найголовнішою загрозою економічній безпеці підприємства.

Кожна ціль економічної безпеки підприємства, маючи, безперечно, важливе фокусування та, водночас, виступаючи складовою загальної цілі економічної безпеки підприємства, з одного боку, надає тільки часткове уявлення про простір її планування. При цьому неможна не зауважити, що вплив складових метапростору планування на цілі економічної безпеки підприємства та їх міграцію може бути доволі суттєвим. Тому з іншого боку – саме таке, сфокусоване уявлення про цілі економічної безпеки підприємства, завдячуючи поетапності зміни фокусів, дещо спрощує розуміння простору планування, не порушуючи при цьому цілісності уявлення про економічну безпеку підприємства.

Все вищезазначене більшою мірою стосується простору планування в статичному виді. Спроба додавання часових характеристик в простір планування економічної безпеки змушує відмовитись від процедури постановки цілі в традиційному розумінні. Причиною-наслідковий зв'язок між визначеною ціллю до початку дій та результатом досягнення цілі в динамічній системі встановити математично вкрай складно. Кожен окремий часовий проміжок має власну сукупність критеріїв ефективності. Змінність критеріїв і є проявом інерційності системи відліку в вимірюванні. Тому сучасна доктрина планізму передбачає відхід від намагання за будь-яку ціну встановити

формалізований зв'язок між сучасним та бажаним майбутнім станом. Натомість така доктрина вимагає зосередження на вихованні цілеспрямованої господарської поведінки в процесі планування.

Висновки. Отримало подальший розвиток тлумачення поняття економічної безпеки підприємства, під якою пропонується розуміти міру його економічної свободи, бажаний стан якої досягається в результаті здійснення керованого процесу її забезпечення, перебіг котрого передбачає протистояння загрозам шляхом взаємозгодження інтересів, носіями яких є представники як зовнішнього, так і внутрішнього середовища підприємства, та використання необхідних для цього ресурсів.

До перспектив подальших наукових досліджень можуть належати спроби кількісного та якісного вимірювання простору планування щодо цілей економічної безпеки підприємства шляхом використання існуючих та(або) формування нових показників чи індикаторів ознак такого простору; розробка інструментарію щодо ідентифікації кількісних і якісних оціночних характеристик простору планування щодо цілей економічної безпеки підприємства тощо.

Література

1. Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 4–13.
2. Барановський А.І. Фінансова безпека держави // Фінанси України. – 1996. – № 11. – С. 19–35.
3. Бендиков М.А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – № 2. – С. 17–30.
4. Бинько И., Шлемко В. Как обеспечить экономическую безопасность Украины? // Всеукраинские ведомости. – 1997. – № 138(810). – С. 3–8.
5. Глобалізація і безпека розвитку. Монографія / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін.; кер. авт. кол. і наук. ред. О.Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.
6. Економічна безпека в Україні: держави, фірми, особи. Навч. посібник / Н.Й. Реверчук, Я.М. Малик, І.І. Кульчицький, С.К. Реверчук / За ред. С.К. Реверчука. – Львів: ЛФМАУП, 2000. – 192 с.
7. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. – К.: КНТЕУ, 2001. – 309 с.
8. Забродский В., Капустин Н. Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы // Бизнес-информ. – 1999. – № 15–16. – С. 35–37.
9. Кваснюк Б.С. Економічна безпека України // Вісник УБЕНТЗ. – 1998. – № 6. – С. 6–12.
10. Ковальов Д. Економічна безпека підприємства // Економіка України. – 1998. – № 10. – С. 48–52.
11. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення. Монографія / В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
12. Концепція економічної безпеки України / Кер. проекту В.М. Геєць. – К.: Логос, 1999. – 56 с.
13. Мартинюк В.П. Інституційні зміни у сфері господарювання та їх можливий вплив на рівень економічної безпеки // Енергетика: економіка, технології, екологія. – 2001. – № 2. – С. 73–79.
14. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. – К.: КВІЦ, 1999. – 462 с.
15. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность) / Под. ред. Е.А. Олейникова. – М.: Бизнес-школа. Интел-синтез, 1997. – 288 с.
16. Хадсон К.Л. Организация и управление предприятием / Пер. с англ. – М.: Экономика, 1998. – 325 с.
17. Гараедаги Дж. Системное мышление. Как управлять хаосом и сложными процессами. Платформа для моделирования архитектуры бизнеса / Дж. Гараедаги. – Минск: Гревцов Паблишер, 2007. – 480 с.

УДК 338.5

Т. П. МАКАРОВСЬКА

Київський національний університет технологій та дизайну

ПЛАНУВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ГІРНИЧОДОБУВНОГО ПІДПРИЄМСТВА: МЕТОДИ ПРОГРАМУВАННЯ

Розглянуто спосіб розв'язання системи рівнянь, які описують процес планування й обліку витрат та формування собівартості продукції методом ітерацій. На основі побудованої матричної моделі витрат діючого гірничо-збагачувального підприємства доведено збіжність розв'язків системи лінійних рівнянь, які математично описують зазначений процес.

The author considers the way of solving equations that describe the planning and accounting of costs and formation of production cost employing the method of iterations. Based on the developed matrix model of costs of mining and processing enterprise it is proved the convergence of solutions of linear equations that describe this process mathematically.

Внутрішня облікова політика гірничодобувного підприємства щодо обчислення витрат передбачає використання попередельного методу їх калькулювання. Подібні підприємства, окрім основного виробництва, мають досить розгалужену мережу допоміжних цехів, які утворюють його внутрішній оборот: водопостачальний, тепло-